

Cao Bá Quát với hoa mai

Cao Bá Quát hiệu Chu Thần, tự Mẫn Hiên, người làng Phú Thị, huyện Gia Lâm, tỉnh Bắc Ninh. Chưa xác định được năm sinh, chỉ biết năm 1831, ông đã đỗ cử nhân. Chu Thần tiên sinh không những thạo văn Hán mà thạo cả văn Nôm và đôi khi ông cũng làm câu đối bằng chữ Hán:

*Thập tải luân giao cầu cổ kiếm
Nhất sinh đề thủ bái mai hoa.*

Câu “Nhất sinh đề thủ bái mai hoa” đã được dịch nghĩa: Suốt đời chỉ biết cúi

đầu lạy trước hoa mai. Câu này chỉ có bảy chữ với hai động từ chỉ hành động “đề” (cúi) và “bái” (lạy), cúi lạy đối phương Đông, phải chắp hai tay lại và đưa lên ngang đầu rồi cúi lạy trước bàn thờ tổ tiên, trước khi lạy cúng phải mặc áo dài đội khăn đen và đứng ngay ngắn. Việc làm ấy biểu thị thái độ tình cảm của những người biết coi trọng, chiêm ngưỡng tổ tiên. Nhưng đối tượng câu thơ trên là hoa mai “đề thủ bái mai hoa”. Nguyên nhân nào tác giả không chọn một loài hoa nào khác mà lại chọn hoa mai? Bởi lẽ, hoa mai là một trong những tứ quý “tùng, trúc, cúc, mai” tượng trưng cho hiền nhân quân tử, khí phách hiên ngang như cây tùng, thẳng thẳng như cây trúc, đằm đằm như hoa cúc

và thanh khiết như hoa mai.

Cái đẹp của hoa mai trước hết là cái đẹp của tự nhiên, do thiên nhiên ban tặng, cốt cách của hoa mai không có một loài hoa nào sánh bằng. Đến mùa đông rét lạnh, mai rụng hết lá, tường cảnh khô chết. Nhưng không, đó chính là thời kỳ hình thành những nụ hoa để chuẩn bị khoe hương sắc sớm hơn các loài hoa khác. Mai thường nở cuối đông đầu xuân. Trong thơ của Lư Mai Pha “Giành xuân, mai tuyết cứ tranh hoài” hoặc “Vội mai, xuân vẹn cả mười phân” và trong bài thơ “Cây mai” của Nguyễn Khuyến” cũng viết:

Lá chưa mọc đã đầy hoa

Hoa tàn lá mới rườm rà đua tươi.

Đúng như vậy, hoa rụng hết lá mới xanh tươi, đặc thù của “mai hoa” là thế. Cao Bá Quát, một con người hay chữ hay thơ, không chỉ cúi đầu bái lạy trước hoa mai mà suốt đời chỉ biết cúi đầu lạy trước hoa mai. Mai là một loài hoa không chỉ có hương thanh, vẻ đẹp hình thức bên ngoài mà còn có một cốt cách bên trong. Nó cũng là đề tài cảm xúc thẩm mỹ của những văn nghệ sĩ xưa nay.

Mai hoa không những là biểu tượng của thiên nhiên đẹp mà còn là một hình

ảnh lý tưởng thẩm mỹ của Cao Bá Quát. Ông ra đời trong bối cảnh lịch sử hàng ngũ nho sĩ đang chuyển mình đến giai đoạn rã dần. Hơn nữa, từ đời Minh Mạng, nhiều cuộc khởi nghĩa của nông dân nổi lên chống Triều Nguyễn, đời sống của dân vô cùng khốn khổ, xã hội bất công. Đây là chỗ bất hạnh của người tài như Cao

Bá Quát. Và đối với ông, nếu được làm quan thì cũng chỉ là “Mũ cánh chuồn đội trên mái tóc, cong mình đứng chực cửa hầu quan”, nên ông chẳng muốn xông vào, “Suốt đời chỉ biết cúi lạy trước hoa mai”, lời thơ là cảm xúc về cái đẹp của một loài hoa hay có thể là một giai nhân ông say đắm. Nhưng người tình của ông, nàng là ai? Chỉ thấy tác giả nói:

Giai nhân nan tái đắc

Trót yêu hoa nên dan díu với tình.

Tâm hồn của tác giả thật dồi dào tình cảm. Trước cảnh đẹp của thiên nhiên, tác giả đã xao động, sinh lòng thương nhớ xa xôi. Rõ ràng, Cao Bá Quát cũng

mềm yếu, si tình, lãng mạn, xa tình nhân lại nhớ thương, rầu rĩ “Rầu rĩ mấy xuân về oanh nhớ”.

Một con người chỉ biết cúi đầu lạy trước hoa mai suốt đời lại là con người có tài, nổi tiếng ở Bắc Hà mà ai cũng công nhận, và có thơ khen rằng:

Văn như Siêu, Quát vô Tiền Hán

Thi đáo Tùng, Tuy thất thịnh Đường.

Có phải do vậy mà ông sinh lòng kiêu ngạo, tự phụ chẳng? Sinh thời Cao Bá Quát cũng hay nói đùa: “Trong thiên hạ có bốn bò chũ. Một mình ta giữ hai bò,

anh ta Bá Đạt, bạn ta Văn Siêu giữ một bò, còn thì phát cho cả thiên hạ”. Vậy thì tác giả cúi lạy cái gì? Đeo đuôi khoa cử nhưng bất cần làm quan, si tình nhưng ta không biết được người tình của Cao Bá Quát là ai, người đọc chỉ cảm tính một cách cụ thể về hoa mai là một hình ảnh mà Cao Bá Quát suốt đời cúi lạy.

Suốt đời cúi lạy trước hoa mai, hàm chứa một nội dung đủ cả hiện thực cuộc sống và lý tưởng sống của Cao Bá Quát. Và cứ mỗi lần lại đọc câu ấy, chúng ta có thể cảm nhận được cảm xúc thẩm mỹ và lý tưởng thẩm mỹ của tác giả, là một tín đồ trung thành của Đạo Nho khát khe nhưng cũng có tâm hồn nhạy cảm với thiên nhiên. Hình ảnh hoa mai tượng trưng cho cái đẹp, biểu tượng cho cuộc sống trong sạch, quan niệm về lý tưởng thẩm mỹ của triết học phương Đông, ý thức hệ Nho Giáo, của một thời đại đã qua. Nhưng ngày nay, trong những dịp Tết đến, xuân về, người ta cũng không quên chưng một nhánh mai ở phòng khách và trong câu chuyện thơ văn, thỉnh thoảng chúng ta cũng nghe nhắc lại hai câu thơ của Mãn Giác:

Chớ bảo xuân tàn hoa rụng hết

Đêm qua, sân trước nở nhành mai.

N.N.B

(Trích Văn nghệ Gia Lai • Số 143)